

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІВ

POSTGRADUATE EDUCATION AS A COMPONENT OF THE CONTINUOUS PROFESSIONAL EDUCATION OF TEACHERS

У статті розглядаються основні глобальні тенденції сучасності та показується важливість безперервної освіти дорослих як ключового фактору суспільного прогресу. Особлива увага приділяється професійному розвитку вчителів відповідно до світових тенденцій. Зазначено, що цей соціальний феномен зумовлений змінами в усіх сферах життя, пов'язаними з глобальними ринковими тенденціями. Здійснено теоретичний аналіз сучасного стану розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні, визначено найважливіші педагогічні та психологічні проблеми, що детермінують цей процес, окреслено основні тенденції та перспективи модернізації цієї галузі в контексті реформування національної освіти. Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників визначається як система, що включає процеси підготовки та підвищення кваліфікації, зокрема післядипломну освіту. Встановлено соціальну значущість післядипломної педагогічної освіти в контексті розбудови Нової української школи та визначено соціальну місію закладів післядипломної педагогічної освіти як інноваційних центрів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників Нової української школи. Підкреслено унікальність досвіду професійного розвитку фахівців освіти на засадах андрагогіки, який накопичено педагогічними працівниками закладів післядипломної педагогічної освіти. Висвітлено основні підходи до визначення поняття безперервна освіта. Розглянуто сучасну систему післядипломної педагогічної освіти, яка ґрунтується на концепції навчання впродовж життя і визнана як стратегічною в усіх цивілізованих країнах. Визначено завдання післядипломної освіти, а саме поєднання, доповнення професійного та особистісного зростання, мотивування до безперервного особистісного розвитку. Визначено значення основних суб'єктів післядипломної освіти якими є самі фахівці, яким приділяється увага по задоволенню їхніх освітніх потреб і водночас розвитку професійних компетентностей. Визначено психолого-педагогічні особливості освіти дорослих та конкретизовано вимоги до організації освітнього процесу відповідно до особливостей навчання дорослих.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, безперервна освіта, освіта впродовж життя, підвищення кваліфікації, навчання дорослих, Нова українська школа, педагогічні працівники, науково-педагогічні працівники, андрагогічний підхід, компетентності.

The article examines the main global trends of today and shows the importance of continuous education of adults as a key factor of social progress. Special attention is paid to the professional development of teachers in accordance with global trends. It is noted that this social phenomenon is caused by changes in all spheres of life associated with global market trends. A theoretical analysis of the current state of development of postgraduate pedagogical education in Ukraine was carried out, the most important pedagogical and psychological problems determining this process were determined, the main trends and prospects for the modernization of this field in the context of national education reform were outlined. Continuous professional development of teaching staff is defined as a system that includes training and professional development processes, in particular postgraduate education. The social significance of postgraduate pedagogical education in the context of the development of the New Ukrainian School has been established, and the social mission of postgraduate pedagogical education institutions as innovative centers of training, retraining and advanced training of pedagogical workers of the New Ukrainian School has been determined. The uniqueness of the experience of professional development of education specialists on the basis of andragogy, which was accumulated by pedagogical workers of postgraduate pedagogical education institutions, is emphasized. The main approaches to defining the concept of continuous education are highlighted. The modern system of postgraduate pedagogical education, which is based on the concept of lifelong learning and is recognized as strategic in all civilized countries, is considered. The task of post-graduate education is determined, namely the combination, supplement of professional and personal growth, motivation for continuous personal development. The importance of the main subjects of post-graduate education, which are the specialists themselves, who are paid attention to the satisfaction of their educational needs and at the same time the development of professional competences, is defined. The psychological and pedagogical features of adult education are defined and the requirements for the organization of the educational process in accordance with the features of adult education are specified.

Key words: postgraduate pedagogical education, continuous education, lifelong education, professional development, adult education, New Ukrainian school, pedagogical, scientific and pedagogical workers, andragogical approach, competences.

УДК 378.046-021.68
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.18>

Орлова О.А.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Колеснікова І.В.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку сучасній школі потрібен педагог, який би вмів займатися творчим пошуком, проявляти креативність у професійній

діяльності, працювати в нових формах, мати професійну компетентність та підвищувати свій професійний розвиток відповідно до загальносвітових тенденцій. Це соціальне явище викликане змінами в усіх сферах життя, пов'язаними з тенденціями світового ринку з високим рівнем конкуренції між

країнами, впливом світової фінансової кризи, впровадженням нового обладнання технологій та швидким старінням фахових знань. Діяльність сучасного освітнього закладу має базуватися на досягненнях традиційної педагогіки та включати інноваційні підходи та передбачати пошук нових шляхів, що відповідають дедалі більшому розвитку функції професійно-технічної освіти, яка піднімає попит на безперервну освіту в навчанні – безперервний професійний розвиток.

Згідно Закону України «Про освіту» безперервний професійний розвиток педагогічних працівників розглядається як процес навчання та вдосконалення професійних навичок фахівців після отримання вищої або післядипломної освіти, що дозволяє фахівцям підтримувати або покращувати стандарти своєї професійної діяльності та продовжувати їхню професійну діяльність [2].

Безперервна професійна освіта є елементом розвитку дорослої людини, процесом всебічного розвитку особистості, у якому відбувається підвищення професійної компетентності та поступове формування її творчого потенціалу. Перспективи розвитку цієї галузі визначаються пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку України, формування національної системи освіти є основним чинником економічного і духовного розвитку народу. Саме це викликано необхідністю адаптації до демократичного навколишнього середовища, трансформацією до ринкових відносин у суспільстві та – входження у світовий та європейський інформаційно-освітній простір. Закономірно, що світова тенденція до безперервної професійної освіти призводить до необхідності комплексного вирішення проблем розвитку, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів, спрямованих на забезпечення педагогів відповідними знаннями, уміннями та навичками для забезпечення його гармонійного життя. взаємодія з технологічним суспільством, що швидко розвивається [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті означеної проблеми визначено необхідність розгляду післядипломної освіти як якісно нового явища в освітній сфері та органічної складової безперервної освіти. Вище зазначене питання має особливе значення у підвищенні кваліфікації педагогів і є предметом дослідження В.І. Бондара, М.Ю. Красовицького, С.К. Крисюк, Ю.М. Кулюткина, М.В. Кухаревої, П.В. Худоминського. Проте дослідження даної проблеми показують, що в умовах сучасного розвитку освітньої системи існує розрив між завданнями, які стоять перед педагогічними працівниками, та сучасним станом їх перепідготовки.

Метою статті є вивчення та узагальнення теоретичного досвіду післядипломної освіти в рамках безперервної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «післядипломна освіта», яке активно увійшло в міжнародну практику з середини ХХ століття, семантично обіймає звичайне підвищення кваліфікації [1, с. 132–133].

Зазначимо, що початок розвитку післядипломної освіти ототожнювався з підвищенням кваліфікації, сучасні зміни визначили її як важливу складову єдиної системи безперервної професійної освіти або освіти протягом життя.

Підвищення кваліфікації педагогів закладів освіти визначається як систематичний і цілеспрямований процес, спеціально організований для підвищення професійної кваліфікації, відповідно до вимог розвитку суспільства. Освітній процес у закладах післядипломної педагогічної освіти має свої особливості, які зумовлені специфікою підготовки дорослих з вищою освітою та набутим досвідом педагогічної діяльності.

Ці питання актуалізують розробку нових технологій і методів організації освітнього процесу, що відповідають сучасним вимогам ефективності на основі чіткої стратегії підвищення кваліфікації педагогів та об'єктивної оцінки спроможності навчального закладу.

Роки незалежності України сприяли трансформації системи післядипломної педагогічної освіти її динамічного розвитку, про що свідчать значні зміни в установах, організації, управлінні, кадрах, змісті та технологіях. Зокрема, відбулося перетворення обласних інститутів удосконалення вчителів на інститути післядипломної педагогічної освіти та інститути безперервної освіти, що сприяло подоланню радянської ідеологічної ангажованості та переходу до всебічного та систематичного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, науково-методичного забезпечення педагогічний колектив та реформування освіти на різних етапах [6, с. 139].

У педагогіці певний час замість терміну «післядипломна освіта» використовувався, «післябазова освіта». Беззаперечних прав у цьому плані набула й освіта дорослих – андрогіка (від грец. *aner andros* – дорослий і *sido* – керівник). Підвищення кваліфікації стало невід'ємною частиною освіти дорослих.

Термін «підвищення кваліфікації» більше не розуміється як набуття додаткових професійних знань. Навіть додаткові знання можуть бути проігноровані або навіть застаріти, якщо педагога не навчити здобувати їх та активізувати.

Як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, підвищення кваліфікації – це не набуття додаткових знань у базових професійних сферах та розвиток професійних навичок на основі рефлексії власної діяльності. Однак, яким би успішним не було підвищення кваліфікації, воно не вирішує головного завдання – довготривалого самовдосконалення педагога. Ми вважаємо, що результатом

підвищення кваліфікації є потреба в безперервній освіті як освіті дорослих, як життєвому процесі, що забезпечує кращу результативність у професійній діяльності, довготривале застосування нових знань, поступовий розвиток творчого потенціалу особистості та всебічне збагачення духовного світу.

Сучасна система післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на концепції освіти впродовж життя, яка визнана стратегічною в усіх цивілізованих країнах. Її основними принципами є систематичність, безперервність, індивідуалізація навчання, фундаментальність, гуманізація та гуманітаризація освіти. Вона базується на таких принципах: не є інертною і здатна швидко реагувати на соціально-економічні, технічні та технологічні зміни; зазвичай має прямий двосторонній зв'язок з практикою, що дозволяє швидко отримувати освітні результати; слухачі можуть критично оцінювати запропоновані інновації та брати безпосередню участь в їх апробації, розробці та впровадженні.

Як відображено в ключовій ідеї концепції Нової української школи, саме вона є провайдером усіх освітніх реформ: «Новій школі-новий учитель» [7]. Для того, щоб адекватно відповісти на ці виклики, післядипломна педагогічна освіта в країні має не лише швидко реагувати, а й розробити та реалізувати проактивну програму дій. Діяльність національно педагогічної освіти і педагогіки в вирішенні заявлених викликів має бути об'єктивним і направлено в двох напрямках, а саме:

Перший напрямок – це проектування змісту та організація професійної підготовки майбутніх учителів нової української школи у вищих навчальних закладах, формування готовності до ефективної професійної діяльності в умовах освітніх змін.

Другий ключовий напрямок – удосконалення змісту і форм післядипломної педагогічної освіти, зокрема підвищення кваліфікації, професійної підготовки, перепідготовки та стажування педагогів-практиків, керівників закладів освіти та резерву управлінців освіти [3].

Як вже було продемонстровано багатьма дослідниками, традиційні форми роботи в системі післядипломної освіти не можуть гарантувати реалізацію її нових можливостей. Очевидно, що необхідно приділяти більше уваги організації науково-методичного супроводу процесу реформування. Акценту підготовці та підвищенні кваліфікації педагогів має зміститися з вивчення стандартних, незмінних умов на механізми засвоєння нових (змістових і технічних компонентів освітньої діяльності) та перспективних моделей досвіду колег. Саме нові виклики сьогодення сприяють реформуванню сучасної післядипломної освіти.

Використання ефективних моделей навчання в системі післядипломної освіти робить педагогів більш підготовленими та компетентними до

саморозвитку та самовдосконаленню. Це зумовлює необхідність зміни функції викладачів у системі післядипломної освіти від передачі інформації до спільного зі слухачами планування навчання, визначення його змісту і форми, активного професійного розвитку. Викладачі та методисти системи післядипломної освіти опановують функцію фасилітаторів. У сучасній післядипломній освіті головними дійовими особами є самі професіонали, а навчання має враховувати індивідуальні особливості фахівців, задовольняти їхні освітні потреби і водночас розвивати їхні професійні компетентності. В досліджуваному питанні прослідковується традиційно тісний зв'язок з освітньою практикою, обізнаність з потребами нової української школи, багаторічний досвід роботи в освіті дорослих, відповідна навчально-матеріальна та технічна база, науково-методичні засади, підготовлені методисти, модератори, фасилітатори, коучі та тренери, що ґрунтуються на андрагогічних принципах. Післядипломна освіта має особливості, які відрізняють її від інших закладів вищої освіти:

- реалізує на практиці принцип безперервності освіти;

- сприяє індивідуалізації та диференціації післядипломної освіти педагогів;

- є важливою умовою інтеграції педагогіки і практики в регіональних освітніх системах та практико-орієнтованого краєзнавства;

- забезпечує розвиток системи загальної середньої освіти на засадах партнерства та взаємодії всіх учасників освітнього процесу;

- сприяє розвитку педагогічної творчості;

- здійснює апробацію різних інновацій;

- сприяє узагальненню досвіду, розробці практичних рекомендацій щодо їх подальшого впровадження і водночас впровадження нововведень.

Як зазначає дослідник О. Орлова, відповідно до цих концептуальних положень сучасний етап розвитку післядипломної педагогічної освіти у відповідь на нові вимоги незалежної держави характеризується її становленням як функціональної системи, що вирішує завдання всебічного розвитку і збагачення загальної та професійної культури особистості педагога. Логіка функціонування такої системи зумовлена потребами часу у висококваліфікованих фахівцях, здатних адаптуватися до динамічного суспільства сьогодення, підтримувати і вдосконалювати свої духовні та життєві сили, розвивати і реалізовувати свій творчий потенціал [8].

Зазначимо, що реалізуючи другий напрямок в ключових ідеях Нової української школи, важливо врахувати, що навчання в закладах післядипломної освіти проходять дорослі учні. З метою вдосконалення освітнього процесу в закладах післядипломної освіти у світлі проблематики даного дослідження розглянемо психолого-педагогічні особливості навчання дорослих.

На думку Л.Б. Лук'янової, дорослість пов'язана не стільки з віком, скільки з соціально-психологічними факторами, визнаними самою людиною і суспільством. Дорослі учні-це: учні вечірніх загальноосвітніх шкіл; студенти вечірньої, заочної та дистанційної форм навчання; екстерни вищих навчальних закладів; аспіранти; особи, які здобули професію на виробництві; слухачі курсів та закладів підвищення кваліфікації; особи, які проходять підготовку або перепідготовку у зв'язку зі зміною змісту трудової функції; особи, які освоюють нову професію на курсах або в інших формах, учасники рольових освітніх програм, учасники програм неформальної освіти, орієнтованих на аматорів, ті, хто займається навчальною самоосвітою тощо [5].

Згідно з тлумаченнями багатьох авторів, дорослим учнем вважається той, хто має певний рівень самосвідомості, життєвий досвід, розуміння цілей навчання, спосіб застосування набутих знань, умінь, навичок, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій на практиці, активну участь у процесі оцінювання результатів навчання та достатню відповідальність для здійснення самостійної навчальної діяльності.

Враховуючи вище зазначене, конкретизовано вимоги до організації процесів відповідно до особливостей навчання дорослих:

- Мотивація того, хто навчається;
- Оптимізація типу навчання;
- Чітке обґрунтування потреб в навчанні;
- Практична спрямованість процесу навчання;
- Використання в навчальному процесі освітнього контексту, наближеного до життєвого досвіду студента;
- Врахування педагогічного досвіду студента;
- Створення максимально комфортних умов для навчання;
- Використання інтерактивного навчання в освітньому процесі;
- Заохочення студентів до самооцінювання;
- Залучення дорослих учнів до планування та організації освітнього процесу;
- Формування навичок самоменеджменту в освітній діяльності;
- Використання отриманої інформації в практичній діяльності;
- Врахування потреб студентів;
- Акцент на самонавчання та індивідуалізацію навчання [9, с. 49–51].

Система післядипломної педагогічної освіти має бути надійною гарантією подальшого професійного та особистісного розвитку фахівців. На індивідуальному рівні ми вважаємо, що післядипломна освіта покликана вирішувати такі завдання: поєднувати, взаємопов'язувати і доповнювати професійне та особистісне зростання,

мотивувати до безперервного особистісного розвитку.

Висновки. Узагальнюючи основні положення про післядипломну освіту як складову безперервної професійної освіти педагогів, психолого-педагогічних досліджень та акредитованої практики педагогічної освіти, ми вважаємо, що післядипломної педагогічної освіти (зміст, форми і методи навчання) повинна бути спрямована на гуманізацію і демократизацію освітнього процесу, розширення і поглиблення змісту освітніх програм підвищення кваліфікації педагогів, актуалізацію інноваційних технологій навчання, орієнтованих на особистість. Аналіз теоретичних джерел і наукових розвідок означеної нами проблеми дає можливість стверджувати, що за сучасних умов дедалі більшої актуальності набувають дослідження виявлення впливу безперервної педагогічної освіти на формування, цілеспрямований розвиток і вдосконалення особистості продовж усього життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Даниленко Л. Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 1. С. 16–22.
2. Закон України «Про освіту» URL: https://urist.com.ua/act/pro_osvitu
3. Клокар Н. Розвиток професійних компетентностей керівників місцевих органів управління освітою в умовах децентралізації. *RocznikPolsko-Ukraiński: Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*. – Częstochowa. 2016. t. XVIII. S. 399–414.
4. Колеснікова І. В. Розвиток медіа культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти (організація експериментального дослідження). *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* 2017. № 1(13). с. 222–230.
5. Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 1. с. 72–79.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку національної освіти в Україні. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Нац. акад. пед. наук України*. 2016. – 448 с.
7. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konceptziya.pdf>.
8. Орлова О.А. Післядипломна педагогічна освіта як структурний компонент освіти дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 7. с. 231–241.
9. Постанова Верховної Ради України від 7 вересня 2016 року № 1493- VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення»». *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 40.
10. Пуцов В. Вчити дорослого по-дорослому. *Післядипломна освіта*. 2011. №2. С. 49–51.